

Odensvi

**Ett härdområde från yngre romersk järnålder -
folkvandringstid**

RAÄ 257, Odensvi 10:1, Viby socken, Hallsbergs
kommun, Närke

SAU rapport 2010:6

Anneli Sundkvist

SAU rapporter 2010:X

ISSN

©SAU 2010

UTGIVNING OCH DISTRIBUTION

Societas Archaeologica Upsaliensis

Kyrkogårdsgatan 8A, 753 12 Uppsala

post@sau.se

www.sau.se

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr och datum för tillstånd:

SAU:s projektbeteckning: Odensvi 2133

Uppdragsgivare:

Belägenhet

LANDSKAP:NÄRKE

LÄN: ÖREBRO

KOMMUN:HALLSBERG

SOCKEN:VIBY

FASTIGHET:ODENSVI 10:1

VIBY 257

m ö h: 95-98

KOORDINATER: X 6545975, y 1449238

Undersökningen

TYP AV UNDERSÖKNING: FÖRUNDERÖKNING

UTFÖRANDETID I FÅLT: 091201-091204

MASKINTID: 30 H

UNDERSÖKT YTA: 730 m²

KOORDINATSYSTEM: RT90 2,5 gon V

HÖJDSYSTEM: RH 70

INMÄTNINGSSYSTEM: Trimble Rover RTK -GPS

Personal: Anneli Sundkvist (projektledare), Mattias

Landelius

Fynd förvaras: På SAU i väntan på beslut om

fyndfördelning

Arkivmaterial: ATA

OMSLAGSBILD: Anneli Sundkvist

ALLMÄNT KARTMATERIAL:

©Lantmäteriet Medgivande MS2007/04080

DIGITALA PLANER: Michel Guinard & Mattias Landelius

FAKTAGRANSKARE: Kent Andersson & Jonas Wikborg

LEKTÖR: Kent Andersson & Jonas Wikborg

LAYOUT: Susanna Eklund

TRYCK: SAU

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Målsättning och frågeställningar	5
Antikvarisk bakgrund	6
Topografi	6
Fornlämningsmiljö och tidigare undersökningar	8
Historiska källor	8
Undersökningen	9
Metod och genomförande	9
Undersökningsresultat	10
Schakt och anläggningar	10
Fynd	11
Datering	12
Diskussion och tolkning	13
Utvärdering	14
Referenser	14

Figur 1. Utdrag ur Terrängkartan med undersökningsområdet markerat.
 ©Lantmäterieverket Gävle. Medgivande MS2007/04080. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Med anledning av utbyggnad av Odensvi kraftstation genomförde SAU en arkeologisk förundersökning i Odensvi, Viby sn, Närke. Undersökningsområdet omfattade ca 10000 m², varav 730 m² banades av. Sammanlagt fyra anläggningar framkom: tre härdar och en grop. Samtliga anläggningar 14C-daterades till yngre romersk järnålder – folkvandringstid. I gropen påträffades undersökningens enda fynd – ett fragment av en vävtyngd. Dessutom framkom ben av mindre däggdjur i gropen. Benmaterialets sammanlagda vikt var mindre än ett gram.

Den nyupptäckta fornlämningen (RAÄ 257) tolkas som del av utkantsområde av boplats alternativt kan härdarna vara beteshärdar anlagda av herdar.

Inledning

Svenska Kraftnät skall bygga ut Odensvi kraftstation, belägen i Viby sn i Närke. Med anledning av detta har SAU utfört en arkeologisk utredning etapp 1 och 2. Denna utfördes av Ann Lindkvist och Michel Guinard vid olika tillfällen i februari, april och september 2009 (Lindkvist 2010). Undersökningsområdet (UO) var beläget på fastigheten Odensvi 10:1 i Viby socken, Örebro län, Närke. Vid utredningen framkom en i plan ca 2,5 x 2,5 m stor anläggning. I toppen av den påträffades ett fragment av en förhistorisk vävtyngd (F001). Fyndet i kombination med anläggningens form och storlek gjorde att den bedömdes som ett möjligt grophus. Anläggningen var belägen endast några tiotal meter från gravfältet RAÄ 30:1. Länsstyrelsen i Örebro län beslutade därför om en förundersökning. Den utfördes i november - december 2009 av SAU. Projektledare var Anneli Sundkvist och Mattias Landelius deltog som arkeolog. Osteologisk bedömning har utförts av Emma Sjölin, SAU. Vedartsanalys har gjorts av Erik Danielsson, Vedlab och 14C-analys av Tandemlaboratoriet, Uppsala Universitet.

Målsättning och frågeställningar

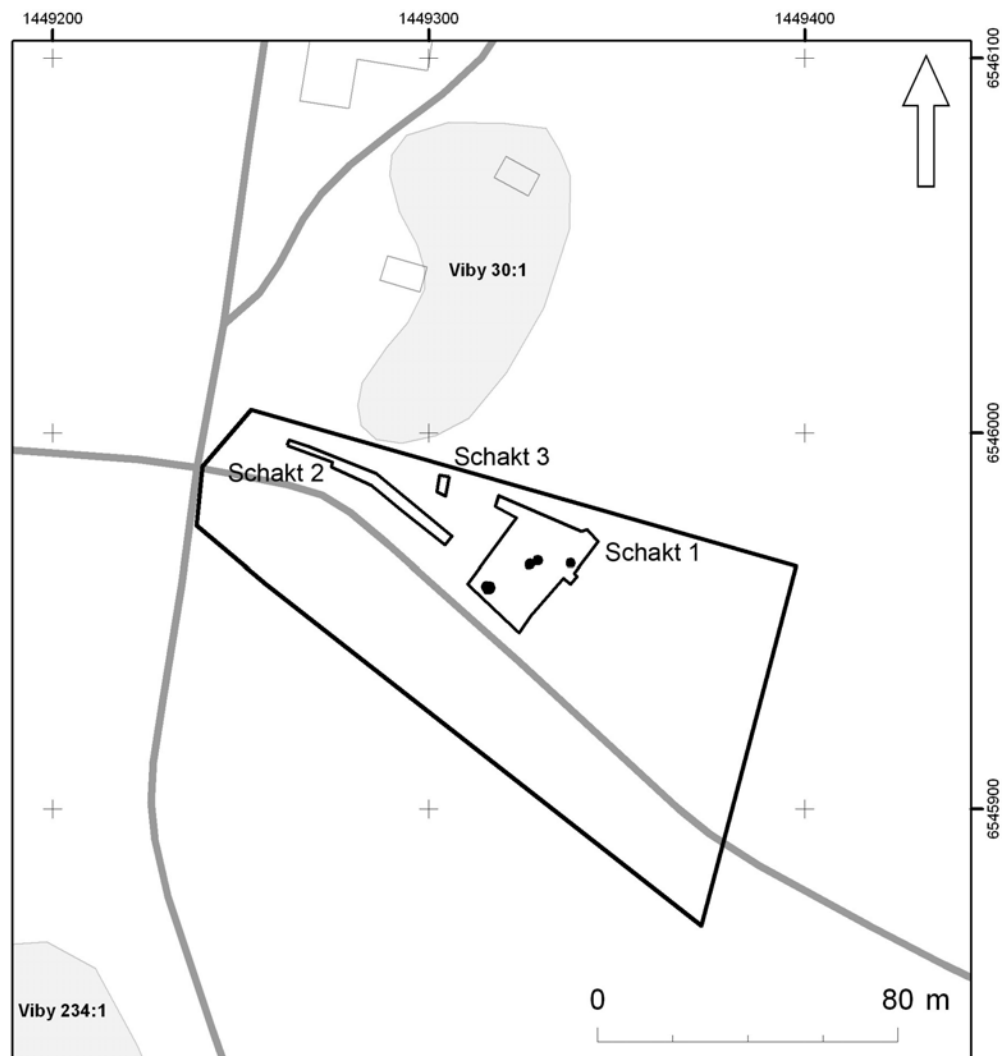
Förundersökningens syfte var att kartlägga och avgränsa den fasta fornlämning som konstaterats vid utredningen. Med kartläggning avses här att bestämma art, karaktär och datering. Förundersökning syftade också till att bedöma fornlämningens kunskapspotential och avgöra om det förelåg behov av en särskild arkeologisk undersökning av platsen.

Den anläggning som påträffades vid utredningen var ett uppfattades som ett möjligt grophus. Därför lades extra vikt vid att datera anläggningen. Bakgrunden till detta är de spridda dateringarna som finns på grophus i Närke (jfr Sundkvist 2010 där anf litt). Att knyta ytterligare eventuella påträffade anläggningar till fornlämningsbilden i stort var också av intresse. Området i direkt anslutning till UO innehåller som ovan nämnts flera olika typer av förhistorisk aktivitet. Flera boplatzrester har konstaterats. Deras inbördes förhållande är betydelsefullt för helhetsbilden av traktens förhistoria.

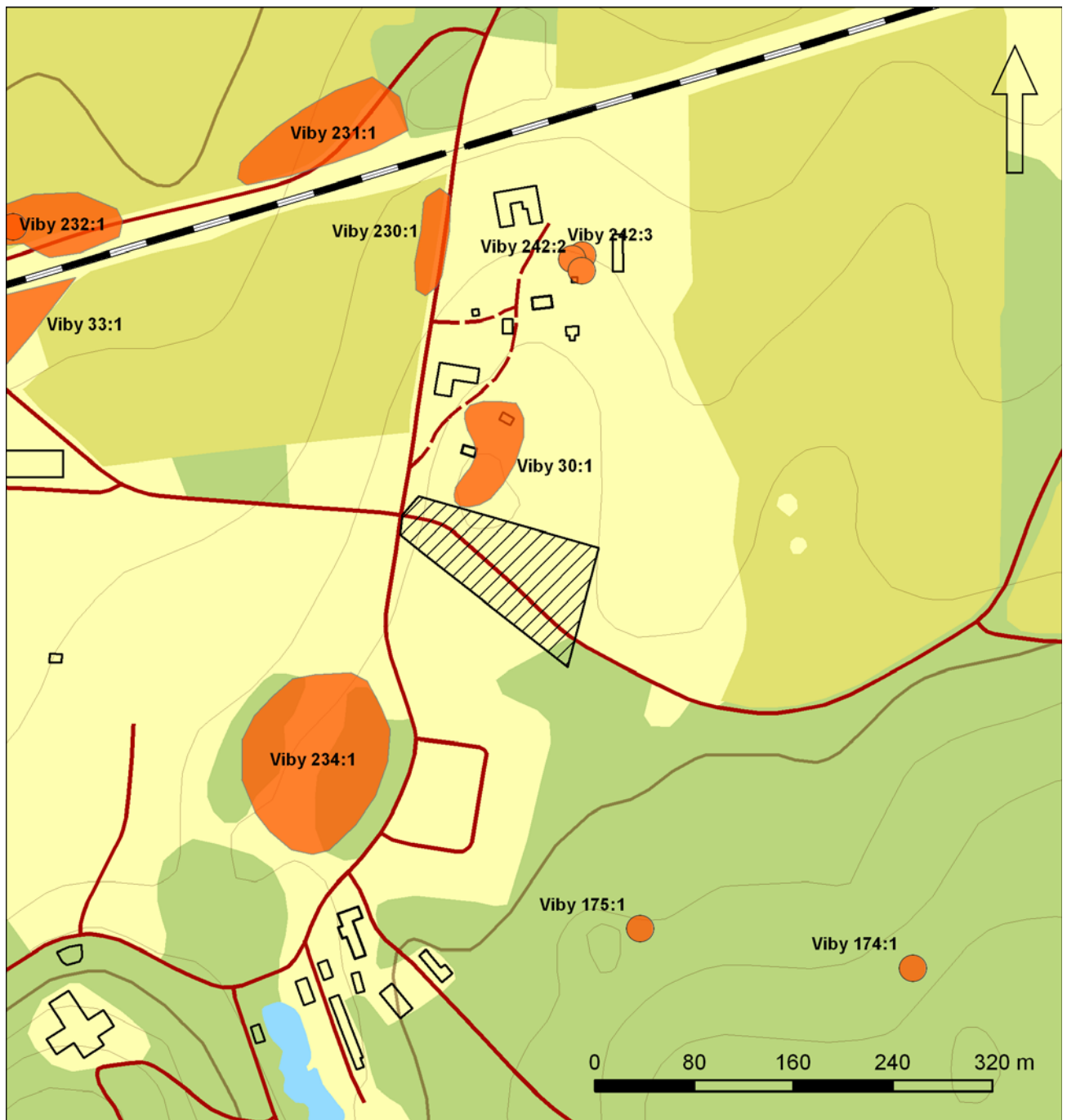
Antikvarisk bakgrund

Topografi

UO är beläget ca 15 km V om Hallsbergs samhälle (fig 1). Höjden över havet är ca 95 m. Jordarten består av silt med visst inslag av sand och lera. Karaktäristiskt är den stora mängden skiffer i jorden. Bergarten förekommer i många olika färger och kan vid första anblick vara förvirrande lik såväl bränd lera som brons eller för den delen mindre sotfläckar. Undersökningsområdet (fig 2) var helt beläget i ängsmark som sluttade mot sydväst.

Figur 2. Schaktens belägenhet inom förundersökningsområdet (markerat med svart, heldragen linje). Anläggningarna i schakt 1 är markerade som punkter.

Figur 3. Fornlämningarna i närområdet inprickade på Fastighetskartan. RAÄ 257 är beläget inom UO vilket här är markerat som skrafferat. Medgivande MS2007/04080. Skala 1:10000.

Fornlämningsmiljö och tidigare undersökningar

Viby socken är rik på fornlämningar. I samband med utbyggnaden av E20 har flera arkeologiska undersökningar utförts N om UO. De kända fornlämningarna i det absoluta närområdet (fig 3) utgörs av gravfältet RAÄ 30:1 som angränsar direkt till UO. Det består enligt FMIS av 18 gravar: 17 runda stensättningar och en hög. Inga undersökningar har gjorts och gravformerna ger inte mer ledning än att gravfältet troligen kan dateras till järnålder. Gravfältet ligger mitt i senare tiders bebyggelse, bl a finns byggnader i direkt anslutning till högen.

Boplatserna RAÄ 230:1 och 234:1 är belägna på ca 250 m avstånd från UO. Lite längre bort, ca 350 m i N och NV finns boplatsoområdet RAÄ 231:1 och 232:1. Det senare förundersöktes år 1994 och befanns då vara skadat. Lager och anläggningar av förhistorisk karaktär påträffades, men de var mycket skadade av plogen. Även RAÄ 234:1 har delundersökts och konstaterats vara skadad och påverkad av recenta aktiviteter, bl a uppdagades rester av ett sentida torp (FMIS).

Schaktningsarbeten inom RAÄ 231:1 gav osäkra indikationer. Inga dateringar finns.

RAÄ 230:1 delundersöktes år 1993. Inom ett 50 x 50 m stort område framkom stolphål, gropar och härदार. Här har man med hjälp av 14C-analys fått dateringar till 0 – 400 e Kr. Området har tolkats som ett utkantsområde till boplat, troligen belägen längre upp i sluttningen (FMIS).

Sammanfattningsvis kan det konstateras att fornlämningarna med ledning av de undersökningar som hittills utförts i närområdet, förefaller vara ganska påverkade av sentida aktivitet. Någonstans i Odensvi-området finns sannolikt en järnåldersboplat, men denna återstår ännu att finna. Hittills har boplatslämningarna tolkats som extensiva ytor knutna till en större, ännu ej påträffad bosättning.

Historiska källor

Inför utredningen gjordes en genomgång av det historiska kartmaterialet (Lindkvist 2010). Sammanfattningsvis kan konstateras att gården Odensvi i flertalet källor kan knytas till adeln, bl a till Karl Knutsson Bonde under hans tid som kung (Brunius 1980). Under historisk tid har en utflyttning från bytomten skett under 1700-talet.

Odensvi är skriftligt belagt första gången 1385 som Othenswi (Calissendorff & Larsson 1998). Namnet väcker genast kulturhistorikers intresse. Sammansättningen av Oden och vi för tankarna till helig plats, men Per Vikstrand (2001:137ff, 332) har konstaterat att ingen direkt koppling till centralorter kan beläggas. Dateringsmässigt bör namnet höra hemma i yngre järnålder (Lindkvist 2010:12).

Undersökningen

Metod och genomförande

Förundersökningen utfördes i månadsskiftet november - december 2009. Hösten hade hittills varit mild, men på undersökningens andra dag slog kylan till och temperaturen kröp ner mot tio minusgrader, vilket försvårade arbetet. Förhållandena innebar att visst material från anläggningar som frilagts före köldknäppen fick tas in och sållas igenom inomhus. Vid avbaningen frilades mindre områden etappvis varvid framkomna anläggningar dokumenterades och undersöktes varefter de avbande massorna återfördes. Genom detta förfarande undvek vi att frilagda anläggningar låg exponerade för kylan innan de hann undersökas.

Insatserna koncentrerades till en mindre yta kring den sedan tidigare kända större anläggningen. I övrigt bedömdes området vara vara väl genomsökt under utredningen.

Vid schaktningen användes en larvburen grävmaskin. Inmätningar gjordes med en GPS Trimble Rover. Felmarginalen var generellt mycket låg, vanligen under en cm. Förhållandena vid mätningen var utmärkta.

Undersökningsresultat

Schakt och anläggningar

Förundersökningsområdet uppgick till ca 10 000 m². Av detta banades ca 730 m² av (fig 4). Störst yta togs upp i anslutningen till den vid utredningen påträffade anläggningen (schakt 1). Ytterligare två schakt drogs för att täcka in området i sin helhet. Dels ett ca 50 m långt schakt parallellt med vägen (schakt 2), dels ett kortare, ca 5 m i 90 graders vinkel med det förstnämnda (schakt 3). Generellt var matjordslagret grunt, ca 0,2 m. Undantaget utgjordes av den västligaste spetsen av schakt 2 där djupet var 0,55 m. Marken sluttar ganska kraftig här. Sannolikt har massor någon gång lagts på för att fylla ut och slänta av.

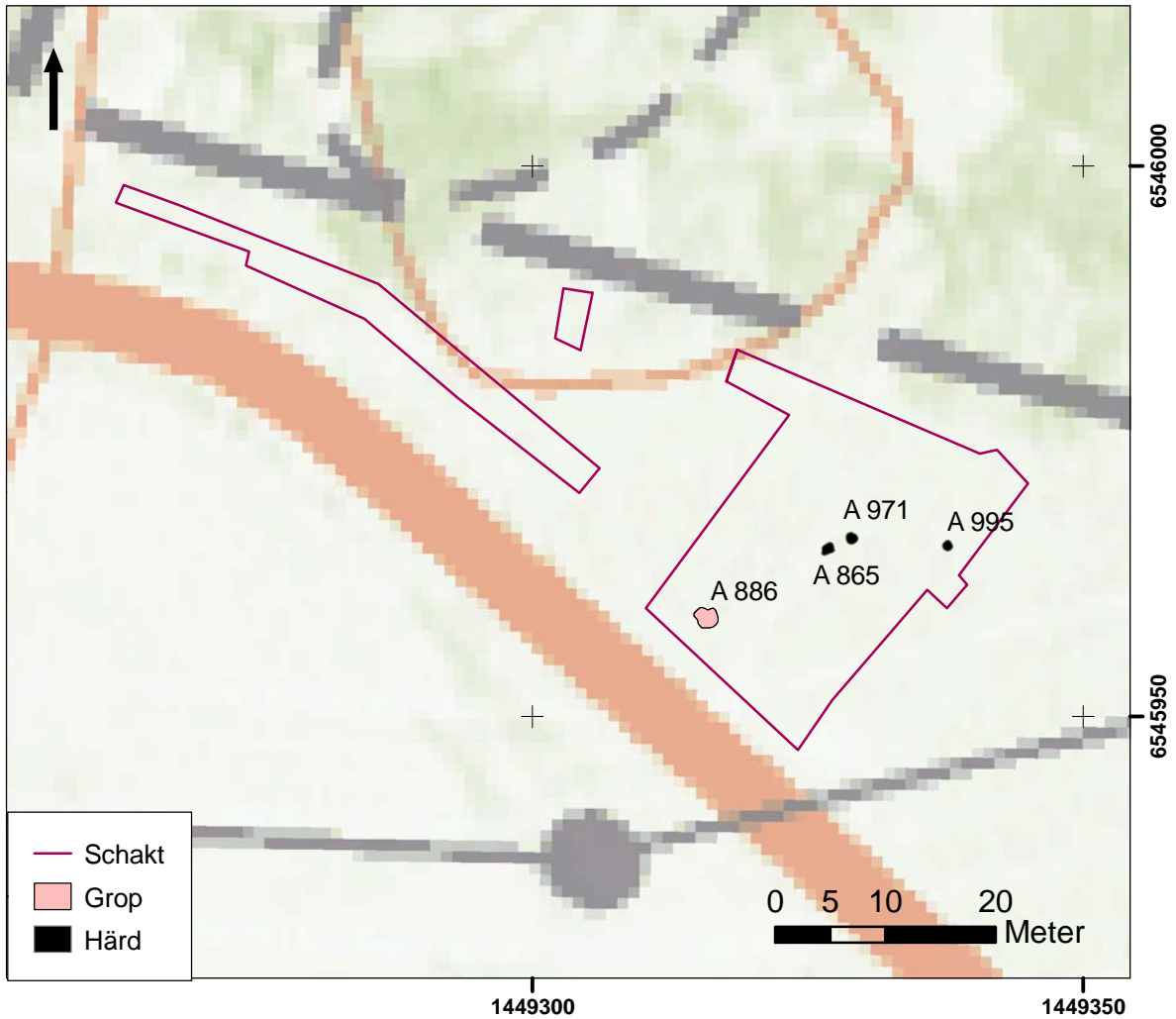
Sammanlagt fyra anläggningar av förhistorisk karaktär framkom vid undersökningen: en grop och tre härdar. Alla anläggningarna fanns i schakt 1. Inga konstruktioner påträffades.

Gropen A886

Gropen hade vid utredningen tolkats som ett möjligt grophus. I toppen på anläggningen kom undersökningens enda klart förhistoriska fynd, ett fragment av en vävtyngd (fig 5). Denna påträffades redan under utredningen, lämnades kvar på platsen och återfanns vid förundersökningen. Anläggningen undersöktes som ett grophus. Detta antagande baserades på anläggningens form, storlek och fyndet av vävtyngden. Vid undersökningen visade det sig dock att gropen var betydligt mindre än vad den såg ut att vara i plan. Gropen var ca två meter i diameter och 0,35 m djup. Fyllningen var ganska svart och fet. Förutom vävtyngden framkom endast några få djurbensbenfragment. Möjligen rör det sig om en avfallsgrop.

Härdar

Två av härdarna, A865 och 971 var belägna i direkt anslutning till varandra och den tredje, A995, mindre än tio meter därifrån. De två förstnämnda var förhållandevis flatbottnade utan tydliga kollager och med skärersten spritt i hela fyllningen som var mycket svart. A995 hade ett tydligt kollager, men någon egentlig packning av skärsten kunde inte iakttagas utan sten fanns såväl i som under kollinsen (jfr Henniuss 2004). Inga fynd gjordes i anläggningarna. Från A995 insamlades jord för makrofossilanalys, men inga fröer påträffades. Härdarnas funktion anses därför som oklar. Vedrattsanalysen kunde påvisa förekomst av gran, tall, al, björk och ek. A971 utmärker sig då den innehöll hela fyra olika träslag (bilaga 3).

Figur 4. Plan över schakt och anläggningar.

Fynd

Vävtynndsfragment

Som ovan nämnts framkom endast ett fynd av förhistorisk karaktär, nämligen ett fragment av en vävtynnd (fig 5). Ibland syntes stänk av bränd lera i marken, men omfattningen var mycket ringa. Den del av UO där anläggningarna påträffades var för övrigt tämligen fri från inslag av recent material.

Figur 5. Vävtynghden från gropen. Foto: Susanna Eklund, SAU. Skala 1:1.

Benmaterial

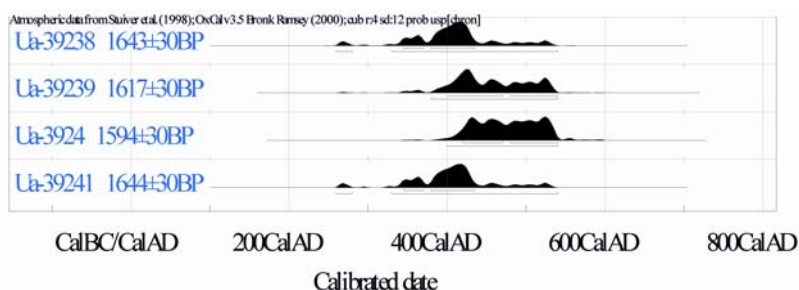
Benmaterialet uppgick endast till ett tiotal fragment med en sammanlagd vikt på under ett gram. Allt samlades in i samband med vattensällningen av fyllning från A886, som på grund av väderförhållandena gjordes inomhus. Emma Sjöling, SAU, konstaterade att benen kom från mindre däggdjursarter (exempel på mellanstora däggdjur är får, get och svin). Ett fragment härrör från en liten, mycket ung (i det närmaste nyfödd) gräsätare. Djurarten bör vara får, get eller rådjur.

Datering

Trots att anläggningarna var få ansågs det motiverat att datera dem för att om möjligt relatera Viby 257 till övriga boplatzlämningar i området. Då endast ett klart förhistoriskt fynd framkommit och detta dessutom låg i toppen av en anläggning, var det även möjligt att ytan kunde knytas till de historiska aktiviteter som är påtagliga i direkt anslutning till UO. Material lämpligt för ¹⁴C-datering tillvaratogs från samtliga anläggningar. Omständigheterna var goda. I härdarna låg kolet låst. Gropen innehöll endast ett större trästycke som låg centralt en bit ner i anläggningen. Detta kan anses mer osäkert. Proverna skickades till Vedlab i Glava för analys (bilaga 3). Syftet var att välja ut träslag med låg egenålder för datering.

Resultatet av dateringarna var mycket samstämmigt (fig 6) och tidfäster aktivitetsområdet till yngre romersk järnålder – folkvandringstid.

Labnr	Anlnr	Material	BP ålder	Kalibrerad ålder (95,5 %)
Ua-39238	865	Gran	1643 +/- 30	267-534 AD
Ua-39239	886	Gran	1617 +/- 30	384-539 AD
Ua-3924	971	Al	1594 +/- 30	409-542 AD
Ua-39241	995	Tall	1644 +/- 30	265-534 AD

Figur 6a-b. Tabell och graf över 14C-dateringarna från Odensvi.

Diskussion och tolkning

Redan vid utredningen tolkades RAÄ 257 som en utkant av en större boplats (Lindkvist 2010). Ann Lindkvist höll det för sannolikt att bosättningens huvudområde varit beläget på samma höjd som gravfältet Övre Odensvi (RAÄ 230), d v s direkt N om UO. Förundersökningens resultat bekräftar tolkningen. Det aktuella undersökningsområdet visade sig inte innehålla någon större mängd förhistoriska lämningar.

En alternativ tolkning skulle kunna vara att härdarna är rester av beteshärdar (Petersson 2006) som använts av herdar för värme, matlagning och för att freda sig själva och sina betande djur från flygfän. Tolkningen motsägs dock av att härdarna är ganska djupa och innehåller en del skärvsten. Gropen A886 passar inte heller in i mönstret. Således är det mest sannolikt att vi på platsen har en aktivitetssyta tillhörande en intilliggande förhistorisk bosättning. De väl sammanhållna 14C-dateringarna ger en indikation på dess kronologi. Vävtynghden har inte närmare kunnat dateras, men fyndet motsäger inte 14C-värdena. Det är därför rimligt att tänka sig att en förhistorisk boplats med nyttjandefas från mellersta järnålder är belägen i direkt anslutning till gravfältet RAÄ 230.

Utvärdering

RAÄ 257 får anses vara avgränsad och totalundersökt inom arbetsområdet. Materialets potential gäller främst för datering och karaktärisering av närområdets förhistoria. Vid eventuella framtida undersökningar av järnåldersboplatser kan det nu mycket väldaterade härdområdet visa sig betydelsefullt. Områdets karaktär tyder på att en boplatser från mellersta järnålder bör finnas i anslutning till RAÄ 257.

Referenser

Brunius, J., 1980. *Bondebygd i förändring. Bebyggelse och befolkning i Västra Närke ca 1300-1600*. Bibliotheca Historica Lundensis 45. Lund.

Calissendorff, K. & Larsson, A., 1998. *Ortnamn i Närke*. Humanistic Studies at the University of Örebro 1. Örebro.

Hennius, A., 2004. Ingen rök utan eld. Härdar från äldre järnåldern i Västra Östergötland. I: M. Petersson (red), *Abbetorp - ett landskapsutsnitt under 6000 år. RAÄ 288 m fl, Abbetorp 1:2 och 1:10, Rinna socken, Boxholms kommun. RAÄ 244 m fl, Väderstad 1:2 och 5:1, Väderstads socken, Mjölby kommun. Östergötland. Dnr 421-3277-1997, 421-800-1998*. UV Öst Rapport 2002:32. Arkeologisk undersökning – Väderstadsprojektet. Linköping.

Lindkvist, A., 2010. *Odensvi. Särskild arkeologisk utredning etapp 1 och 2. Viby 175:1, 257, 258, Viby socken, Odensvi 5:2, 10:1. Hallsbergs kommun, Örebro län*. SAU rapport 2009:10. Uppsala.

Petersson, M., 2004. Resultat härdarna. I: M. Petersson (red), *Abbetorp - ett landskapsutsnitt under 6000 år. RAÄ 288 m fl, Abbetorp 1:2 och 1:10, Rinna socken, Boxholms kommun. RAÄ 244 m fl, Väderstad 1:2 och 5:1, Väderstads socken, Mjölby kommun. Östergötland. Dnr 421-3277-1997, 421-800-1998*, s 117-121. UV Öst Rapport 2002:32. Arkeologisk undersökning – Väderstadsprojektet. Linköping.

Sundkvist, A., 2010. Vendeltida järnframställning i Västra Via. I: E. Pettersson. (red), *Västra Via vid vägen. Boplatser och järnframställningsplats från järnåldern samt brandgravar från senneolitikum – äldre bronsålder*, s. 134-145. Med bidrag av Susanna Eklund, Emma Sjöling & Anneli Sundkvist. SAU Rapporter 2010:2. Uppsala.

Vikstrand, P., 2001. *Gudarnas platser. Förkristna sakrala ortnamn i Mälardalen*. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 77. Studier till svensk ortnamnatlas 17. Uppsala